

Brentano in Veber

MATJAŽ POTRČ

POVZETEK

Opozorjeno je na podobnost med Brentanovim reizmom in med ekologizmom. To omogoči pogled na to, kako Vebrova pozna filozofija stvarnosti oziroma realnosti deli isto temeljno zgradbo z Brentanovimi pojavi oziroma fenomeni.

ABSTRACT

BRENTANO AND VEBER

Similarities are pointed out between Brentano's reism and ecologism. This makes it possible to see Veber's late philosophy of reality sharing the same basic structure with Brentano's phenomena.

I. BRENTANO

je tukaj predstavljen v svojem poznem reističnem obdobju. To obdobje je potemtakem sprejeto kot reprezentativno in značilno za njegovo delo.

A. Reizem

je nauk, ki dopušča zgolj konkretne, realne stvari. Brentano je bil aristoteljanec, in je tako menil, da obstajajo univerzalije ali obči pojmi v partikularijah, v posamičnih stvareh. Ne obstaja ideja konja. So zgolj posamični konji.

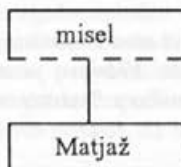
Brentano pa je Aristotelu tudi nasprotoval. Drugače kot Aristotel, je menil, da naj bo znanstveni opis omejen na psihološko kot na spoznavno in ontološko najbolj gotov del stvarnosti. Tako znanstveni opis ne vključuje konjev, ampak misli o konjih.

Pravzaprav reizem trdi, da naj v ontologiji ne bo misli. Dopuščene so zgolj konkretne posamične stvari, ki mislijo, misleči-na-konje. Misleči-na-konje so misleče-stvari. Misleči-na-konje so konkretne stvari, in tako niso pojavi oziroma fenomeni, saj je vprašljivo, ali so pojavi oziroma fenomeni konkretni. Če pa naj že govorimo o pojavih oziroma o fenomenih, jih moramo na poseben način zgraditi. Misleče-stvari konec koncev niso celi misleci. Vendar pa tudi niso deli mislecev. Obstajajo na svoj lasten račun. Kako naj predstavimo takšno stanje?

Tako ni nič čudnega, da vključuje glavna teza reizma načelo zgradbe pojavov. To načelo, ki mu bomo pozneje dejali načelo Organske Enotnosti (OE), trdi, da je pojav akcidenčna celota, ki ima substanco in nič drugega za svoj lastni del. Tako je

tale moja misel na mačko akcidenčna celota, ki vsebuje svojega nosilca, v našem primeru Matjaža, kot svoj lastni del. Glede na reistično načelo zgradbe pojavov ni nikakršnega drugega lastnega dela pri pojavu, kakršna je misel.

Da je pojav reističen, pomeni po Brentanu, kako ni zgolj akcidenca, ki bi bila pridana substanci, kot je s tem pri Aristotelu. Za Aristotela so pojavi, kot na primer misli ali lastnosti, akcidenčni glede na substanco. Po Aristotelu je Matjaž substanca. Obstajal bi še vedno, tudi če ne bi imel te posamične misli. Pojavi, kakršne so misli in lastnosti, so odvisni od substanc, ki so realne, stvarске. Vendar pa pojavi niso realni. Tako obstaja del realnosti (lastnosti, misli), ki ni realen. Ali pa vsaj ni tako stvarski, kot so drugi deli stvarskosti (Matjaž, stol).



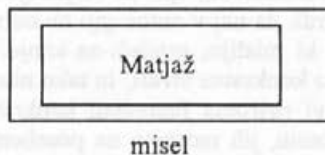
Matjaž je substanca in je zatorej ponazorjen kot celotni pravokotnik. Pridani so mu lahko drugi nepopolni pravokotniki, in sicer je lahko njihovo število neskončno. Misel je zgolj en sam tak en pravokotnik. Dejstvo, da Matjaž nosi modri suknji, bi predstavili z naslednjim pravokotnikom. Ti pravokotniki so akcidence, odvisni so od substance. Odvisnost je prikazana s pomočjo črtkanega dna pri pravokotniku za misel in s pomočjo premice, ki ta pravokotnik misli povezuje s popolnim pravokotnikom, ki ponazarja substanco.

Poglavitna Brentanova zamisel je v oporekanju takšnemu mnenju. Zanj je vsak del realnosti realen. Misel je prav tako realna, kot je realen tudi Matjaž. In rjavost je prav tako realna, kot je stol, ki mu običajno pravimo rjavi stol. Vse to - ne le Matjaž, ampak prav tako tudi rjavost in misel - je realno. Vse to so stvari, res.

Dopustiti, da je vse stvar ter da ni ontološko drugotnih pojavov, je temelj Brentanovega reizma. Ker smo vajeni, da pravimo, kako sta Matjaž in še prej stol stvari, je zanimivo še z drugega zornega kota, kako naj misli rečemo stvar.

Če naj rečemo, da je misel stvar, to najprej pomeni, da obstaja sama po sebi. Misel je pojav. Brentano je pojave dojel kot neodvisne, in sicer najprej kot neodvisno področje preučevanja. Zato je Brentano začetnik pojavoslovja oziroma fenomenologije, ki je v svojem temelju prav take vrste neodvisno preučevanje pojavov. Reizem kot ontološka teza in pojavoslovje kot neodvisno preučevanje pojavov sta si kar najožje sorodna.

Navedimo sedaj diagram reistične misli:



Pravokotnik, ki predstavlja misel, kaže, da je ta misel neodvisna ter da je potemtakem bitnost zgolj na svoj račun. Zato jo predstavlja celi pravokotnik. V tej misli, oziroma v tem pojavu, pa je še en pravokotnik, namreč pravokotnik, ki predstavlja Matjaža. Matjaž je substanca. Substanca ni neodvisna od misli, kot je to bilo v

aristotelovskem okviru. Substanca je vložena v misel kot njen lastni del. To pomeni, da pojavi obstajajo po substanci, vendar pa od le-te niso bistveno odvisni. Najprej obstaja pojav (v našem primeru je to misel) sam po sebi. Je popolna stvar. Tak en je pomen pojavoslovja oziroma fenomenologije in tak en je pomen reizma.

Razširitev tega je trditev, ki smo jo bili že navedli: da obstajajo zgolj misleče stvari, zgolj misleci, in da potemtakem ni nikakršnih misli.

A. Ekologizem

je psihološki nauk, ki je postavljen nasproti mnenju, da počivajo poglobitni spoznavni mehanizmi in izvori znotraj organizma ter v organizmovi glavi. Tako so po mnenju kognitivizma reprezentacije oziroma predstave in psihološki mehanizmi v moji glavi pomembni pri zaznavanju mačke. Ekologizem se temu postavlja po robu ter trdi, da se moje zaznavanje mačke dogaja zavoljo moje dejavne vključenosti v okolico in zavoljo mojega preiskovanja okolice. Mačko bom zaznal le v primeru, ko bo v moji okolici na nek način zame pomembna. Tako sta pri zaznavanju pomembna organizem ter njegovo okolje. Ker je poudarek pri zaznavanju odmerjen okolju, pravimo ekologizem temu psihološkemu nauku, ki ga je razvil J.J. Gibson.

V naslednjih vrsticah bi želel predstaviti glavne teze ekološke psihologije. Teze zanikajo vsakršno temeljno razliko med organizmom ter okoljem, zanikajo potrebo po spoznavnih posrednikih, ter trdijo, da zasnujejo pomen afordanse oziroma nudenja v okolju.

1. Ni temeljne razlike med organizmom in okoljem

Glede na filozofsko tradicijo, ki jo je prevzela kognitivistična psihologija, sta si organizem in njegovo okolje postavljena eden nasproti drugemu. Tipični zaznavni položaj lahko opišemo kot problem, kako naj določen organizem zazna nek predmet.

zaznavajoči
organizem

zunanji
predmet

Zaznavni položaj zajema organizem in zunanji predmet, ki ju predstavljata dva neodvisna pravokotnika. Najprej to pomeni, da je zunanji predmet neodvisen od organizma. Mačka, ki jo zaznavam, je od mene neodvisna.

Razdaljo, ki je bila uvedena med organizem ter med zunanji predmet, naj bi potem premostil poudarek na notranje vsebine v organizmovi glavi. Takšna poteza se vsaj na začetku zdi nenavadna.

Ekološki nazor ne dopušča takšne temeljne razlike med organizmom ter med njegovim okoljem. Po mnenju ekologizma obstaja organizem, prav tako pa obstaja okolni svet, okolje temu organizmu. Kar lahko ponazorimo takole:

organizem

okolje

Organizem je del okolja. Okolje lahko vidimo kot nekaj neodvisnega. Vendar pa s tem ni tako. Okolje namreč v svojem jedru vsebuje organizem. Organizem je lastni del okolja. Organizem je vključen v svoje okolje. V tem smislu ni temeljne razlike med organizmom in med njegovim okoljem. Tvorita celoto.

Vkolikor skušamo orisati nek predmet, mačko kot okolje, podobno kot smo to storili v primeru, ko sta bila organizem in predmet predstavljena ločeno, se soočimo z nekaterimi težavami. Ni tako, da bi bil v položaju zaznavanja organizem del (zaznane) mačke. S tem v nasprotju je organizem ves čas soočen s kopico različnih dražljajev. Naloga organizma je, da svojo pozornost usmeri na nek posamičen predmet v tem zaznavnem toku v svoji okolici. Zatorej organizem izbira predmete iz svojega okolja. Tako so posamični predmeti drugotni glede na nasploh pomembno prisotnost okolja v zaznavnem položaju.

Ko pa skušamo predstaviti organizmov misel na mačko, kot smo to storili že prej, lahko uporabimo isto obliko diagrama, ki smo ga sedaj uporabili kot opis organizmova vpetosti v njegovo okolje.

Ekologizem trdi, da ni temeljne razlike med organizmom ter med njegovim okoljem; ni je na tak način, kot je to bilo predstavljeno v okviru kognitivističnih prikazov. Oskrbeli smo diagram organizmova vključenosti v njegovo okolje.

Mar naj to sedaj pomeni, da organizma in okolja sploh ne moremo več ločiti enega od drugega? To bi bila napaka druge vrste. Opaziti je mogoče, da smo vselej uporabljali ločen (in popolen) pravokotnik za organizem, četudi je bil ta pravokotnik vložen v drugi pravokotnik, kot je to bilo v primeru misli.

Dejansko ne obstaja takšna temeljna ločitev med organizmom ter med njegovim okoljem, kot je bilo predpostavljeno v okviru kognitivistične psihologije (pravzaprav v primeru kognitivističnega pristopa sploh ni bilo okolja, ampak je bil zgolj predmet). Organizem pa je še vedno različen od svojih predmetov. Tega ni težko ilustrirati, kot sem to storil ob neki drugi priložnosti, s primerom učenja. Učenje poleg organizma vključuje tudi okolje, njuno medsebojno delovanje pa je že kot tako dokaz, da sta ta dva različna.

Organizem in njegovo okolje sta različna, vendar pa med njima ni vrzeli, saj sta en v drugega vključena.

2. Ni spoznavnih posrednikov

To je posledica prejšnje trditve. Če ne obstaja temeljna razlika med organizmom ter med njegovim okoljem, potem ni nikakršne potrebe glede uvajanja spoznavnih posrednikov. Kaj so spoznavni posredniki in čemu naj bi jih sploh kdo želel uvajati?

Spoznavni posredniki so v primeru kognitivističnih zaznavnih teorij stvari, ki so postavljene med organizem in med predmet, katerega ta organizem zaznava. Epistemologija je zgolj drugačen naziv za spoznavno teorijo. Spoznanje se nanaša na različne načine, s pomočjo katerih se približujemo okolnemu svetu ter z njim vzpostavljamo stik. Ni mogoče, da bi spoznavni stik vzpostavljala prav vsaka bitnost. Spoznavni stik lahko vzpostavim s stolom. O stolu lahko mislim in ga lahko zaznavam. Stol pa z menoj ne more vzpostaviti podobnega stika. Stolu ni mogoče, da bi name mislil ali pa da bi me zaznaval.

Velja se spomniti, da je pri predstavitvi kognitivistične teorije zaznavanja obstajala vrzel med organizmom ter med njegovim predmetom (mačko). To vrzel naj bi premoščale nekatere bitnosti, za katere je veljala predpostavka, da bržčas obstajajo v organizmovi glavi. Opazili smo, da se je po predpostavki kognitivističnih teorij zaznavanja dogajalo v organizmovi glavi veliko stvari.

Mehanizmi in bitnosti v glavi organizma naj bi le-tam obstajali zato, da bi bilo mogoče premostiti prej njo vrzel med organizmom ter med predmetom. Kako je mogoče, da jaz zaznavam stol, le ta pa, kot nam je znano, mene ni zmožen zaznavati? Zdajšnji odgovor je, da obstajajo spoznavni posredniki, kakršne so misli o stolu ali predstave stola, ki mi omogočijo, da stol zaznavam. To je tudi razlog, zakaj so sploh bili uvedeni spoznavni posredniki.

Tod so nekateri opazili določeno težavo. V primeru kognitivističnih teorij zaznavanja ni lahko oskrbeti razlage, čemu pride do premostitve vrzeli med organizmom ter med predmetom. To težavo, tako se dozdeva, sedaj presegajo predstave in podobni spoznavni posredniki (to so posredniki, ker so pač postavljeni med organizem ter med njegov predmet). Razlagalno breme je tako zgolj preloženo na nove vrste bitnosti, na spoznavne posrednike. Vendar pa spoznavna moč le-teh še ni pojasnjena. Zakaj so ti spoznavni posredniki tako pametni, kot se pač zdi, da so? Z drugimi besedami se znajdemo pred dilemo tretjega človeka. Da bi razložili obstoj človeka smo bili vpeljali idejo človeka. Sedaj pa je potrebna tretja vrsta človeka, če naj razložimo, kako je ideja sploh povezana z našim prvim človekom, in tako dalje ad infinitum.

Ekologizem se takim vrstam težav izogne, ko enostavno zatrdi, da ni spoznavnih posrednikov. Nikakršne potrebe ni, da bi vpeljali tak no vrsto posebnih bitnosti, kot so misli ali predstave, kajti ni vrzeli med organizmom ter okoljem, ki bi jo morali premostiti. Spomnili pa se bomo, da smo predstave vpeljali zato, da bi to vrzel premostili.

3. Pomen zasnujejo afordanse (ponujanja)

Lahko bi nas tudi spomnili, da smo kljub vsemu govorili o mislih. Mar misli običajno niso zaznane kot spoznavni posredniki? Glede na stališča pojavnoslovja oziroma fenomenologije, misli niso spoznavni posredniki in jih preučujemo kot samostojne bitnosti, na njihov lasten račun.

Zastavimo pa sedaj vprašanje, od kod izvira pomen, če ni misli, predstav ali podobnih bitnosti, ki imajo vlogo spoznavnih posrednikov.

Odgovor je enostaven. Odpravili smo spoznavne posrednike. Ostalo nam je zgolj neposredno razmerje med organizmom ter med njegovim okoljem. Sedaj lahko pride do pomena le s pomočjo neposrednega razmerja med organizmom ter med njegovim okoljem.

Gibson pripominja, da organizem, ko je pač vpleten v svoje okolje, pozivajo različne zadeve v tem okolju. Tako pravi, da se mi stol ponuja, naj nanj sedem, medtem ko se drugemu organizmu, denimo mravlji, ponuja, naj nanj spleza. Tako vidimo, da pride do pomena zavoljo organizmove neposredne praktične vpetosti v okolje, ne pa s pomočjo katerihkoli posrednikov najsižebodi. Poleg tega lahko nadalje opazimo, da je pomen odvisen od določene vrste organizma. Medtem ko prisotnost stola meni pomeni nekaj določenega, pa zopet nekaj docela drugega pomeni za druge vrste organizem, kakršna je na primer mravlja. Torej je lahko ista fizikalna razporeditev različno okolje za različne vrste organizmov. Prav lahko zgradimo teorijo pomena vzdolž teh izhodišč, kot sta to storila Barwise in Perry v svoji situacijski semantiki.

B. Reizem: vzporednice s tezami B 1-3

Mar obstajajo vzporednice zgornjim ekološkim tezam v reističnem pojavnoslovju oziroma fenomenologiji? Obstaja kognitivistična vrsta pojavnoslovja oziroma fenomenologije, kjer se zdi, da je te vzporednice veliko težje najti, ali pa jih sploh ni mogoče

najti. Vendar pa bom na kratko skušal pokazati, da obstajajo vzporednice med ekologizmom in reizmom.

1. Ni temeljnega razlikovanja med organizmom ter med okolico

Vkolikor si ogledamo zgradbo in diagram pojava oziroma fenomena, lahko brez težav vidimo, da ni temeljne razlike med organizmom ter med njegovim okoljem. Pojav, kakršna je denimo misel, vključuje substanco, in potemtakem organizem kot svoj lastni del. Kljub temu da substanca ali organizem in pojav oziroma fenomen nista eno in isto, ju ne smemo ločiti. Vkolikor organizem oziroma substanco pojavu odvajamo, ne ostane ničesar, nikakršne misli nimamo več na razpolago. Tako imamo vzporednico med ekologizmom in pojavoslovjem glede odsotnosti temeljne razlike med organizmom ter med okoljem.

2. Pojavi ali fenomenom niso spoznavni posredniki

Morda bi kdo lahko mislil, da so pojavi, kakršne so denimo misli, spoznavni posredniki. Vendar pa nič ne bi bilo bolj tuje nazorom reizma. Pojavi, denimo misli, niso spoznavni posredniki, so bitnosti na svoj račun. Pojavi oziroma fenomenom so najprej stvari, res. Tako imamo drugo vzporednico med ekologizmom ter med reističnim pojavoslovjem oziroma med fenomenologijo.

Tudi v okviru Husserlovega pojavoslovja oziroma fenomenologije, ki ni vselej predstavljena reistično, pojavi oziroma fenomenom niso spoznavni posredniki, to pot zategadelj, ker naj bi bili transcendentalne in ne psihološke bitnosti.

3. Pomen zasnujejo zgolj pojavi oziroma fenomenom

Mar v reizmu obstaja katerikoli pomen izven pojavov oziroma fenomenov? Ne, pomen zasnujejo zgolj pojavi. Misel na mačko, tako se zdi, pomeni "mačka". Mar misel svoj pomen dobi od zunaj? To ni mogoče, če misel ni spoznavni posrednik. Če pa ne obstaja nič drugega, kar bi lahko zasnovalo pomen, lahko pomen pride zgolj po pojavih oziroma fenomenih. In res je tako. Pomen se pojavi kot razmerje med substanco (organizmom) ter med pojavom oziroma fenomenom kot celoto. Tako smo prišli do tretje vzporednice med ekologizmom ter med reističnim pojavoslovjem oziroma fenomenologijo.

C. Organska Enotnost

Pri vsem tem primerjanju ekologizma in reističnega pojavoslovja oziroma fenomenologije je pomembna Teza Organske Enotnosti (OE), glede na katero je

pojav = def akcidenčna celota, ki ima substanco in nič drugega za svoj lastni del.

Tezo je formuliral Chisholm, ki je tako sledil napotkom reističnega Brentana.

Pojav je akcidenčen, ker njegov obstoj ni nujen. Sploh ni nujno, da bi obstajala moja misel na mačko.

Pojav je celota, ker je ne glede na vse neodvisen v svojem obstoju. Neodvisen je v tem smislu, da ni zgolj pridruževanje akcidenčnega dela substanci.

Vendar pa je pojav zavezan substanci v tem smislu, da ima substanco za svoj lastni del. Moja misel na mačko ne bi bila mogoča, vkolikor sam ne bi obstajal.

Pojav vsebuje zgolj substanco in nič drugega kot svoj lastni del.

Načelo OE odslikuje poglavitno zgradbo živega, in to je tudi eden izmed razlogov, zakaj mu pravimo Organska Enotnost.

Ob poteku naše razprave smo videli, da isto zgradbo, nearistotelovsko zgradbo Organske Enotnosti (OE), lahko zasledimo v primeru misli ter v primeru okolij.



Tako misli kot okolja vključujejo organizme kot svoje lastne dele. Spomnimo se, da vključuje zgradba Organske Enotnosti (najmanj) dva vložena pravokotnika.

Sedaj se bomo ozrli na Vebrovo ekološko oziroma okolno filozofijo. Skušali bomo pokazati, da je združljiva z glavnimi tezami Brentanovega reizma.

II. WEBER

je bil Meinongov učenec. Meinong je želel, da ga nasledi v Grazu. Veber pa se je odločil, da pride v Ljubljano, kjer je imel stolico za filozofijo od 1919 do začetka štiridesetih let. Napisal je precej knjig, med drugim o filozofiji psihologije, o etiki in estetiki.

Prvo obdobje Vebrove filozofije je meinongovsko. Tako je denimo v etiki skušal najti "logiko srca", pričeneši s psihološkimi raziskavami. Temu je sledilo preučevanje razmerij med etičskimi predmeti. Podobno je bilo v primeru estetike.

A. Razlike glede na Meinonga

Postopoma je Veber razvil nekaj razlik v svoji filozofiji glede na Meinongovo. Najbolj pomembni med temi razlikami sta njegov poudarek, ki ga odmerja področju občutkov, ter njegov nauk o zadevanju stvarnosti. Obe področji sta v sorodu. Občutki so prvi in začetni korak k pristopu do stvarnosti oziroma do realnosti.

1. občutki

so bili prvo področje, kjer je Veber poskušal v nasprotju z Meinongom postaviti svoj lasten poudarek. Občutki se nanašajo na barvo, na površino in na glas, kot je ta zaznan že preden je na njegovi podlagi zaznana mačka. Vsaka vrsta občutkov pa ima že svoje lastne predmete in s tem tvori temelj pojavom izkustev:

občutki $\leftarrow$ predstave $\leftarrow$ misli $\leftarrow$ čustva.

Medtem ko je Brentano pripoznal zgolj zadnje tri vrste izkustev, pa je Veber menil, da morajo hierarhijo podgraditi občutki. Puščice kažejo odvisnosti med izkustvi. Tako so čustva močna le, če se ob istem času pojavijo tudi misli in predstave. Če se jezim na mačko, potem imam v tem trenutku nujno na razpolago predstavo mačke. Vsaka vrsta izkustva pa v svojem temelju zahteva občutke, saj so predstave zgrajene iz občutkovnih elementov.

Veber je menil, da obstaja hierarhija občutkov glede na njihovo bližino k stvarskosti. Tako so vidni občutki že v največji meri oddaljeni od dojemanja stvarskosti oziroma realnosti, občutki otipa pa so ji najbližji. Slušni občutki so nekako bolj proti sredi te lestvice. Jasno je torej, da je Veber občutke dojel kot most k stvarnosti, česar pri Meinongu in Brentanu ni mogoče zaslediti.

2. stvarnost (zadevanje)

Podobno kot na mnogih drugih področjih, je bil Veber prepričan, da je načel novo pomembno področje filozofskega zanimanja, stvarnost oziroma realnost. Stvarnost terja poseben smisel psihološkega dostopa. Ta psihološki dostop pa je tudi že neodvisno ontološko zasnovan. Glede predstave mačke obstaja dojemanje, da je to stvarna, realna mačka. Pokrajino lahko opazujemo zgolj v naravi, medtem ko lahko sliko pokrajine zgolj analiziramo.

(a) Opazovanje in analiza

Opazovanje je temeljna dejavnost, v katero so organizmi nenehno vpeti. Opazovanje pa je prepleteno tudi z analizo. Vodi nas k stvarnosti, ki je dinamična, naše psihološke dejavnosti pa pušča pasivne.

Analiza na drugi strani poveča naše psihološke dejavnosti, stvarnost pa je v njenem primeru statična.

Uvajanje posebnega pomena, ki ga Veber pripisuje opazovanju, lahko razumemo kot kritiko statičnih teorij zaznavanja, kar je zelo blizu kritiki, ki jo izvaja ekološki Gibson. Statične teorije zaznavanja (kot smo videli v I.B.1.) so prišle s položajem, ki je vključeval predmet (mačko) in opazovalca. Vprašanje pa je bilo, kako naj bo zaznavanje predmeta (mačke) sploh možno. Odgovor na vprašanje zahteva mnogo predelav informacije, kar naj bi se dogajalo v opazovalčevi glavi, prav tako pa mnogo predstav, ki naj bi se vključile v razlagalno podobo. Vendar pa je po Gibsonovem in Vebrovem mnenju ta podoba napačna. Naš zaznavni položaj ni statičen, temveč je dinamičen. Ves čas smo obkladani z vse preveč informacijami.

B. Je A 1-2 mogoče zaslediti pri Brentanu?

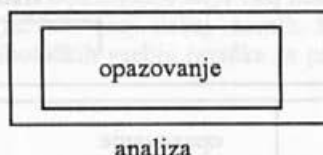
1. občutki

Brentano se je postavljajl po robu pripoznanju pomena občutkov. Zanj so občutki pripadali področju fizikalnega, fizikalnemu pa ne pripada razvidnost, ki je nujna za psihološke pojave. Vendar je Brentano iskal realnost, stvarnost in stvarno. Zlagoma je postal prepričan, da obstajajo zgolj realne, obstoječe stvari. Tako ni abstraktnih oziroma ontološko odvisnih bitnosti. Vendar pa se je še nadalje oklepal prvotnosti razvidnosti in samo-razvidnosti. Tako ne obstaja dobrot, ampak zgolj dobri ljudje. In prav tako ne obstajajo misli, temveč obstajajo zgolj misleči, misleče-stvari.

2. stvarnost

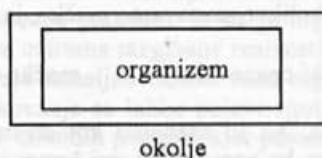
Mar obstaja bližina med Brentanom in Vebrom glede stvarnosti oziroma realnosti?

Delno smo na to že odgovorili v prejšnji razpravi. Bolj podroben odgovor morda ni takoj docela razviden. Lahko pa se ozremo na razmerje opazovanja in analize, kot ga razume Veber. To razmerje lahko predstavimo s pomočjo diagrama,



ki ga lahko pojasnimo na naslednji način: Opazovanje je na mestu substance in analiza je na mestu akcidence. Pravzaprav kaže ta diagram eno-stransko ločljivost. Opazovanje lahko obstaja brez analize, vendar pa analiza ne more obstajati, ne da bi svoj temelj imela v opazovanju. Tako obstajajo močne bitnosti, ki zgolj opazujejo, kakršni so psi in druge živali. Vkolikor pa je nek organizem zmožen analizirati, ima nujno na razpolago ozadje opazovanja. Tako ljudje, ki analizirajo, nujno obvladajo večščino opazovanja, kajti brez občutka realnosti, ki jim ga to daje, ne bi bili zmožni preživeti. Tako je lahko v določenem organizmu zgolj opazovanje. Vkolikor pa obstaja v nekem organizmu analiza, bi njena možnost izginila v primeru, ko se ob istem času ne bi pojavilo tudi opazovanje. Tako pripada opazovanju v tem razmerju mesto substance.

Tega diagrama pa ne bi smeli zamenjati z nekim drugim diagramom, ki tvori sam temelj možnosti, da gre opazovanju tolikšen pomen:



Ta diagram postavi Veber v bližino Heideggra in biti-v-svetu. Slednji izraz, ki se zdi malce zapleten, pravzaprav pomeni, da je organizem substanca, po kateri obstaja svet. V tem smislu je bil Veber blizu povnanjenega in ekologiziranega dela pojavoslovja oziroma fenomenologije.

Vendar pa ekologizirano pojavoslovje oziroma fenomenologija uporablja isto vrsto temeljne diagramске zgradbe, ki jo lahko uporabimo za predstavitev Brentanovega reističnega prikaza pojavov. Vkolikor to upoštevamo, lahko trdimo, da sta diagram opazovanja (in analize) ter diagram organizma (in okolja) med seboj povezana. Poleg tega pa sta oba tudi blizu zgradbi Brentanovega pojava.

C. Opazovanje in analiza

V svoji knjigi "Vprašanje stvarnosti" je Veber vpeljal razliko med dvema izvoroma vednosti: med opazovanjem in analizo. Potem se ozre na zorni kot predmeta in organizma pri opazovanju in analizi. Najprej zatrdi, da je v primeru opazovanja predmet dejaven, organizem pa psihološko nedejaven. Dočim pa je v primeru analize predmet nedejaven in je organizem psihološko dejaven:

	vrednost	
	opazovanje	analiza
predmet	aktiven	aktiven
organizem	pasiven	pasiven

Kako naj vse to razumemo? Analiza ločuje stvari in pojme v njihove sestavne dele. Opazovanje pa je včasih razumljeno bodisi kot odvisno, ali kot zopet neodvisno od teorije. V nasprotju z analizo, meri opazovanje na stvarnost oziroma na realnost. Če tako opazujemo obnašanje elektronov pri fizikalnem poskusu, ne vidimo elektronov, temveč zgolj učinke, za katere menimo, da jih elektroni povzročajo pri merilnih instrumentih. Vendar pa tudi predpostavljamo, da ne gledamo zgolj na naključno obnašanje merilnih instrumentov. Predpostavljamo, da se z našim opazovanjem dotikamo nečesa realnega - elektronov.

Za opazovanje velja, da je pri njem predmet dejaven, kajti z njegovo pomočjo se usmerjamo na realnost. Vkolikor zaznavamo mačko, je podoba takšna:

organizem (psihološki opazovalec)

mačka (predmet)

Mačka je opazovana, ko jo zaznamo kot stvarsko. Mačko pa zaznavam kot realno na primer v primeru, ko name skoči, pri čemer je dokaj jasno, da me namerava napasti. V tem primeru nimam časa, da bi jo analiziral. Moram jo opazovati. Predmet (mačka) je dinamičen in dejaven, jaz pa sem psihološko nedejaven. Zgolj odzivam se obnašanjso.

Na drugi strani pa mačko analiziram, ko je dovolj časa in je slednja nedejavna - ko na primer kar precej časa sedi pred menoj, ne da bi se premikala. V tem primeru se lahko zavzamem in se ukvarjam z njeno barvo, z njenimi ušesi in različne zadeve med seboj primerjam. V tem primeru je mačka kot predmet nedejavna, sam pa sem psihološko dejaven. Analiziram.

Veber pravzaprav kritizira preveč enostavno postavljanje psihološkega opazovalca in predmeta enega nasproti drugemu. Predlaga nekaj bolj korenitega, ko trdi, da je predmet (mačka) v primeru opazovanja dejaven. Predmet, ki ga opazujem, ni del enostavnega postavljanja nasproti v shemi, ki zajema organizem in predmet. Opazovani predmet je del okolice. In okolje je dinamično, razgibano. Samo dejstvo, da opazujem prav mačko in ne kakšnega drugega predmeta v svojem okolju (ne opazujem stola, ki stoji za mačko, in prav tako ne drevesa tam v daljavi), kaže, da se iz določenega razloga mačka dejavno vsiljuje mojemu zaznavanju. Ker je na ta način dejavna, terja mojo pozornost. Pozornost pa je pravzaprav odziv na dražljaj, oziroma na realni predmet. Zato je v tem smislu pasivna ter je glede tega drugačna od psihološko dejavne analize.

V tem smislu vključuje Veber v preučevanje zaznavanja kontekst in okolje. Zaznavanje je pomembno, saj je blizu opazovanja. Opazovanje pa nas vodi k stvarnosti, onkraj golih dozdevkov. Ne glede na to, da nam stvarnost oziroma realnost nikoli ni dana v docela čisti obliki. Opazovanje terja vsaj nekaj analize. To pomeni, da je opazovanemu vselej priključeno vsaj nekaj zornih kotov. Sicer ne bi bilo nikakršnega porazlikovanja psiholoških vsebin (mačke in psa tako ne bi bili zmožni ločevati med seboj).

D. Ekologizem in Veber

Videli smo, da lahko brentanovsko pojavoslovje oziroma fenomenologijo in reizem interpretiramo kot združljivo z gibsonovskim ekologizmom. V primeru brentanovskih pojavov ni temeljnega razlikovanja med organizmom in okoljem. Spoznavnim posrednikom ni odmerjen osrednji pomen, in pomen je omejen zgolj na zgradbo pojavov. Pomen izvira od organizma, ki je v vlogi substance v oporo pojavu oziroma fenomenu.

Zdajšnja trditev bo, da zasledimo podobno naravnost v primeru Vebrove filozofije stvarnosti. Oglejmo si znova temeljne točke, in bodimo pri tem pozorni, ali veljajo za Vebrovo stališče.

1. Ni temeljne razlike med organizmom ter med okoljem

Za Vebra je nadvse pomembno, da ni dopuščena nikakršna temeljna razlika med organizmom in okoljem. Ko vpelje opazovanje kot prvotno dejstvo, Veber kritizira vse teorije, ki bi vzele za svoje izhodišče temeljno razliko med organizmom in okoljem. Veber pravi, da je opazovanje praktično in da je organizem nedejavna, ko je vpleten v opazovanje dinamične oziroma razgibane realnosti. Razgibano vključevanje organizma pomeni, da ne obstaja temeljna razlika med organizmom ter med njemu okolnim svetom. Takšno razlikovanje se lahko pojavi zgolj kot posledica izvzetega stališča, in slednje se zgodi le v umetnih pogojih, kjer postane možna analiza. Takšne umetne okoliščine se pojavijo pri večini psiholoških poskusov, kjer je smoter izločitev in analiza zgolj neke omejene zaloge parametrov. Pri tem je okolje izključeno, organizem in predmet pa se pojavita kot nasprotna eden drugemu. Vebra pa zanima življenje "na ulici", in ne okoliščine v laboratorijih, kjer se vrše poskusi.

2. Ni spoznavnih posrednikov

Podobno kot pri Gibsonu in v primeru Brentanovih pojavov oziroma fenomenov, pri Vebro spoznavnim posrednikom, kakršni so predstave in psihološke podobe, ni pripisan poseben pomen. Saj tudi ni temeljnega razlikovanja med organizmom in okoljem, ki bi ga morali premostiti.

Veber dopušča predstave, vendar pa predstave pri njem niso spoznavni posredniki zavoljo dejstva, ker tvori njihovo substanco opazovanje (stvarnost). Pri mojem zaznavanju mačke se lahko pojavi predstava, vendar pa se ne bi mogla pojaviti brez podpirajočega jo opazovanja mačke kot stvarne stvari. Tako je predstava, vkolikor se pač pojavi, zgolj pomožna oblika. Je zgolj en element v območju opazovanja, podobno kot je mačka zgolj en element v primeru zaznavnega opazovanja.

3. Pomen zasnujejo afordanse (ponujanja)

Kaj pa glede pomena v Vebrovi filozofiji stvarnosti? Namig v to smer lahko zasledimo v Vebrovem razlikovanju med zadevanjem neživih ali živih stvari v okolju. Moja naravnost bo druga na, če mislim, da je ta kos vrvi vrv, ali pa če mislim, da je ta kos vrvi kača. Nasploh pa je še bolj pomembna praktična naravnost, ki jo ima organizem, ko se ukvarja s svojim okolnim svetom. Svet je neodvisen, vendar pa psihološko, in celo kot stvarnost, svet lahko svoj smisel pridobi zgolj po psiholoških veščinah in po organizmovih izkustvenih zmožnostih. Tako je pomen povezan z organizmovimi izkustvi.

SKLEP

Pregled nam je ob pomoči bližine med ekologizmom in reistično Brentanovo filozofijo pokazal, da obstajajo podobnosti med brentanovskim pojavoslovjem oziroma fenomenologijo ter med Vebrovo filozofijo stvarnosti, pri čemer smo sledili najpomembnejšim ekološkim točkam. Videli pa smo tudi, da obstaja podobna temeljna zgradba pri Vebrovih poglavitnih razlikovanjih (opazovanje - analiza, opazovanje kot okolna vpetost organizma), ter pri Brentanovi zgradbi pojavov. Ta zgradba predstavlja akcidenčne ali naključne celote, ki vsebujejo substance kot svoje lastne dele.

Tako lahko sedaj sklenemo:

III.: Vebrova filozofija stvarnosti je v svojih temeljnih načelih blizu Brentanovi razlagi pojavov oziroma fenomenov.

LITERATURA

- Barwise, J. in Perry, J. (1981) *Situations and Attitudes*. MIT Press, Cambridge: Mass.
- Baumgartner, W. (1992). Ein Brief Franz Brentanos an Carl Stumpf. "Acta Analytica" 8. Röhl Verlag: Würzburg.
- Brentano, F. (1981). *The Theory of Categories*, prev. Chisholm, R. M. and Guterman, N., The Hague: Nijhoff.
- Chisholm, R. (1982). "Brentano's theory of substance and accident". in *Brentano and Meinong Studies*, Rodopi, Amsterdam.

- Dreyfus, H. L. (1991): *Being-in-the-World, A Commentary on Heidegger's Being and Time, Division 1*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Gibson, J.J. (1979). *The Ecological Approach to Visual Perception*. Boston: Houghton-Mifflin.
- Potrč, M. (1993). *Phenomenology and Cognitive Science*, Röll Verlag: Würzburg.
- Potrč, M. (1989). "Heidegger and Ecologism". V: *Categorisation and Intentionality*. Bayreuth: Universität Bayreuth, Lehrstuhl für Philosophie.
- Potrč, M. (1993). "Phenomenology and Cognitive Science". V: Casati, R. and White, G. (izd.): *Philosophy and the Cognitive Sciences*. The Austrian Ludwig Wittgenstein Society: Kirchberg am Wechsel.
- Potrč, M. (1993). "Phänomenologie, ökologischer Ansatz und neuronale Netze." V *Neue Realitäten*. XVI Deutscher Kongreß für Philosophie. Allgemeine Gesellschaft für Philosophie in Deutschland: Berlin.
- Potrč, M. (1991). "The sensory basis of content in Veber"; *Slovene Studies, Society for Slovene Studies*, Edmonton, Alberta, Canada, Volume 13, number 1.
- Smith, B. (1987). *The Substance of Brentano's Ontology*, Topoi 6, D. Reidel.
- Van Inwagen, P. (1990). *Material beings*, Ithaca and London: Cornell University Press.
- Veber, F. (1939). *Vprašanje stvarnosti. (Quest for Reality.)*(Die Frage der Wirklichkeit.) AZU, Ljubljana.